

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

פר' תולדות תשפ"א | גליון מס' 214

הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק פר' חיי שרה, כ"ז חשון תשפ"א

אלכוג'ל בַּשַּׁבָּת

האם יש בשימוש בסבון משום איסור מוליד בשבת? | באלו פירות ישנה גזירת איסור סחיטה בשבת? | מהו ההבדל בין שימוש בסבון לריסוק שלג וברד? | האם יש איסור בעשיית קצף ובועות סבון בשבת? | האם יש איסור 'מְמַרְחֵ' בשימוש בסבון? | מהי ההלכה לאחר שנתגלה כתב-יד הרמב"ם? | הצורך המיוחד בתקופה זו בנקיטת וחיטוי הידיים בסבון ואלכוג'ל

המגיד משנה (פכ"א מהל' שבת הי"ג) הביא דברי הרשב"א וכתב שנראה שכן דעת רבינו הרמב"ם שהביא דין ריסוק שלג וברד בדיני סחיטה בשבת ולא בדין נולד, ומשמע שאין בזה משום איסור נולד, כדעת רש"י והתרומה. ולפיכך כתב שמותר לתת קדרה שיש בה שומן קרוש כנגד המדורה או בחמה, ואף על פי שהוא נימוח ונעשה צלול, אין לחוש בזה משום איסור נולד. וכן כתבו הרמב"ן והר"ן (שבת נא ע"ב) שכן דעת הרמב"ם כדברי הרשב"א, וכן כתב המאירי (שם), ודחה סברת בעל התרומה שאסר מטעם מוליד. ומרן בשולחן ערוך (סי' שב ס"ט) כתב שטעם האיסור לרסק שלג וברד הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים.

מחלוקת השולחן-ערוך והרמ"א

ובבית יוסף (סוף סי' שיה) ביאר כי הואיל והרמב"ם והרמב"ן והרשב"א חולקים על בעל התרומה, והיא מחלוקת באיסור דרבנן, בשל סופרים הלך אחר המיקל, ואין איסור נולד בשבת. וכן פסק עוד (או"ח סי' ש"ח סט"ז) שמותר לתת אינפאנדה - מאכל שיש בו שומן קרוש - כנגד האש במקום שהיד סולדת בו, אף על פי שהשומן שבו חוזר ונימוח, אין בזה משום איסור מוליד, וכל האיסור הוא כשמרסק שלג וברד, גזירה שמא יסחוט זיתים וענבים. אבל הרמ"א (סי' ש"ח שם) כתב כדברי ספר התרומה. בדרך כלל מרן בשו"ע נוקט כדעת רוב הראשונים. אולם הרמ"א בהרבה מקומות חושש לדעה החולקת. וכאן חשש לדעת ספר התרומה וכתב (שם): "ויש אוסרים, ונהגו להחמיר, ובמקום צורך יש לסמוך על סברא ראשונה". נמצא שלדעת השו"ע אין איסור מוליד בשבת, ולדעת הרמ"א יש איסור.

החילוק בין שימוש בסבון לריסוק שלג וברד

בספר פחד יצחק - להגאון רבי יצחק לאמפרונטי - (ערך בורית) למד מדברי הרמב"ם וסיעתו ומרן השולחן ערוך, שמותר לרחוץ בסבון בשבת, אפילו בסבון מוצק, ומכל-שכן בסבון נוזלי, שמפו וכיו"ב, הואיל ואין האיסור בריסוק השלג והברד אלא משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים, כזיתים וענבים, ולא מטעם מוליד, שכן בסבון שאין אפשרות טבעית להופכה למים, לא אסרו חכמים. וכתב שזה דלא כמו שפסק הרמ"א (סי' שכו ס"ט) שאסור לרחוץ בסבון בשבת משום נולד, והרמ"א לשיטתו (סוף סימן שיה) שהחמיר כדעת

שאלה: כידוע, בתקופה זו של מגיפת הקורונה, יש להקפיד לשמור מאד על נקיטת וחיטוי הידיים. האם מותר בשבת ליתן אלכוג'ל על הידיים ולשפשףן זו בזו. וכן האם מותר בשבת לרחוץ הידיים בסבון נוזלי ומוצק?

ריסוק שלג וברד בשבת

תשובה: בגמרא (שבת נא ע"ב): "תנו רבנן, אין מרסקים לא את השלג ולא את הברד בשבת, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש". ופירש רש"י: אין מרסקים, כלומר, אין משברים בידים לחתיכות דקות את השלג והברד, מפני שהוא מוליד בשבת, שזה דבר חדש, ודומה למלאכה שבורא המים האלה. שהיה שלג וברד ועתה נעשה מים, אסור מדרבנן. אבל מותר לתת אותם לתוך כוס מים ויין לצננו בימות החמה, ואף שנימוחים מאליהם, אינו חושש, כי אינו מרסק בידים. וכן כתב האור זרוע (ח"ב סי' ט) כשיטת רש"י.

גזירה משום איסור סחיטת פירות בשבת

בחידושי הרשב"א (שבת שם) הביא מה שכתב בספר התרומה, שהטעם הוא משום נולד, כשיטת רש"י, ולפי זה למד שאסור להניח קדרה שיש בה שומן קרוש כנגד המדורה, מפני שמתחילה הוא קפוי ועבה, ולאחר מכן הוא נימוח ונעשה צלול, והרי זה נולד. והקשה הרשב"א על דברי ספר התרומה, שאם כן למה התירו לתת שלג וברד לתוך הכוס והם נימוחים מאליהם, והרי על כל פנים השלג והברד נפשרים בתוך הכוס ויש כאן דבר חדש. ועוד, שהרי מותר לכתחילה לסחוט פירות שאינם עומדים למשקים, כגון מילון וכיו"ב, שברוב המקומות בעולם אין דרך לסוחטם, מותר לסוחטם בשבת. ואפילו תותים ורמונים שאסרו חכמים לסוחטם בשבת, מפני שהם עומדים לסחיטה, (מדאורייתא דוקא זיתים וענבים אסור), הרי המשקה היוצא מהם מעצמו מותר. ואם האיסור הוא משום מוליד, הרי המשקה היוצא הוא דבר חדש, ומה שונה מדין איסור ריסוק שלג.

לכן כתב הרשב"א שאין טעם האיסור לרסק שלג וברד משום מוליד בשבת, אלא משום גזירה שמא יבוא לסחוט פירות העומדים למשקים, כזיתים וענבים האסורים מדאורייתא, כי השלג והברד למימיהם עומדים, ולכן גזרו בזה. אך אם נותן לתוך כוס יין ונימוחים מאליהם, שאינו נראה כסוחט, מותר, ואם משום מוליד, מה החילוק?

בעל התרומה. וכבר כתב המגן אברהם (ס) שיש החולקים על הרמ"א ומתירים לרחוץ בסבון, שדוקא בשלג וברד שעומדים למשקים והופך למשקה, בזה גזרו שלא יבוא לסחוט זיתים וענבים, מה שאין כן בסבון, כן כתב השלטי הגבורים (שבת נא ע"ב).

קצף ובועות סבון

הגאון רבי אברהם הלוי - אב"ד במצרים לפני כשלוש מאות שנה - בשו"ת גינת ורדים (כלל ג סי' יד) נשאל האם מותר לרחוץ פניו וידיו בסבון בשבת, ופסק להתיר, ושלא כדברי הרמ"א, ואף שנעשה קצף ובועות מהסבון, אין זה דומה לבורא דבר חדש, כיון שאין הקצף מתקיים אלא לשעה קלה, ומיד נמחה ומתערב במים, וחלף הלך לו. ולכן מותר לרחוץ פניו וידיו בסבון בשבת. וכן כתב להקל בשו"ת נוה שלום (שולאל, סי' יא).

מערכה לקראת מערכה

אמנם כנגד המתירים עומד הגאון רבי שלמה לניאדו - אב"ד ארם צובה, לפני למעלה ממאתיים שנה - בתשובה שהביא הראשון לציון הגאון רבי יעקב שאול אלישר בספרו שו"ת מעשה אי"ש (דף קט ע"ג) שהעלה לאסור לרחוץ בסבון בשבת, כדברי הרמ"א, ודלא כדברי הגינת ורדים שהקל בזה, והסכים עמו הראשון לציון שם. וכן כתב הבן איש חי (פרשת יתרו אות טו) לאסור. ולפי מה שבארנו דעת הרשב"א, הרמב"ם, הרמב"ן, הר"ן והמאירי, וכן השו"ע, אין בכך איסור. ופלא מדוע הראש"ל היש"א ברכה, ונמשך אחריו הגאון הבן איש חי, שפסקו להחמיר בשימוש בסבון בשבת.

ואכן, הגאון מוילנא בביאורו (או"ח סוף סי' שכו) התיר לרחוץ ידיו במלח בשבת, אע"פ שהמלח נימוח, ואין לחוש לנולד, ושכן מבואר בתוספתא, וחלק על הרמ"א. ובספר שביתת השבת (מלאכת דש אות סא) למד מדברי הגר"א שכמו כן מותר גם לרחוץ בסבון בשבת. וכן הגאון רבי אליהו חמוי - אב"ד בארם צובה (בחאלב היו הרבה גדולי-תורה שעסקו לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא, ולא פלפולים בעלמא) - בספרו פה אליהו (דף קסט ע"ב) כתב להתיר לרחוץ בסבון בשבת, ודחה דברי מהר"ש לניאדו, ושהעיקר כדברי הגינת ורדים והגר"א להתיר רחיצת פניו וידיו בסבון בשבת. וכן הסכים הגאון רבי יצחק אבולעפיא - אב"ד בדמשק, להתיר בזה להלכה למעשה. וכן בתימן נהגו להקל בזה, כפי שכתב הגאון רבי יחיא צאלח - אב"ד צנעא - בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סי' קנח).

איסור 'מְמַרְח' בשימוש בסבון

ואמנם בספר מעשה רוקח (פכ"ב מהלכות שבת הי"ג) הפליג החמיר בזה, אך מצד אחר, שהרוחץ בסבון בשבת הרי הוא ממרח, וממחק הסבון בהכרח, שהוא אב מלאכה, ואפילו אינו מתכוין, הרי זה פסיק

רישיה דניחא ליה ואסור. אולם מדברי הרמ"א וסיעתו שלא אסרו אלא מטעם נולד, שהוא איסור מדרבנן בעלמא, ולא אסרו מטעם ממחק שהוא איסור תורה, משמע שאף להרמ"א אין כאן איסור ממרח כלל. ולא נחשב ממרח אלא כשצריך לאותו דבר שמחליקו וממחקו, כגון שמורח שעוה לסתום בה נקב בחבית, וממרח הטיב על פני החבית, אבל כאן מה שממרח הסבון על ידי אינו רוצה בקיומו, שאינו עושה אלא לנקיון כפיו, אין בזה איסור ממרח.

ובמגן אברהם (סוף סימן שטז) כתב לענין מריחת משחה בשבת, דכל שאין כוונתו אלא להבליע את המשחה אין בזה משום איסור ממרח. והגאון המהרש"ם בדעת תורה (סי' שכח ס"כ) הסכים כדבריו. וכתב בשו"ת יביע אומר (או"ח ח"ד סי' ל סקי"ג) שדברי המג"א יתד היא שלא תמוט. וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ד סימן קעה, תליתאה ח"ג סי' ג), ואף על פי שסוף סוף הוא מחליק את הסבון עצמו על ידי שפשופו בידיים, מכל מקום יש לומר שזה דומה למה שכתב הרב המגיד (פי"ב מהלכות שבת הי"ב) לענין המכבה גחלת של מתכת שאינו חייב משום מצרף, שכשאינו מתכוין לכך אין בו שם מלאכה כלל. וכן כתב הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל בספר קצות השלחן (ה"ח בדי השלחן עמ' נז) להתיר להשתמש בסבון בשבת. גם בשו"ת ארץ צבי (פרומר, סי' ע) כתב שאין כל חשש איסור ממחק ברחיצת סבון בשבת, לא משום ממחק ולא משום ממרח ולא משום נולד.

כתב-יד הרמב"ם שנתגלה

הרמב"ם בתשובתו (ירושלים, תרצ"ד, סי' קלט) כתב: "ורחיצת הידיים בבורית וזולתו, מכל מה שלא ישיר השיער בהכרח, מותר". ובהגלות נגלות דברי רבינו הרמב"ם אשר מפורש התיר לרחוץ בסבון בשבת, בודאי שכך עיקר להלכה. ואילו הרב מעשה רוקח והגאון רבי שלמה לניאדו וסיעתם, היו רואים דברי הרמב"ם הללו, (שבזמנם היו עדיין בכת"י וטרם נדפסו), היו חוזרים בהם, שכן ראוי להיות חוזר, וכמו שכתב הרמ"א (ח"ו"מ סי' כה), וכן מרן החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"א סי' נו, שו"ת יוסף אומץ סי' פ).

נקיון וחיטוי הידיים

לפיכך נראה שאפשר להקל לרחוץ בסבון בשבת, ועל כל פנים בני ספרד שהולכים בעקבות הוראות הרמב"ם ומרן השלחן ערוך, יכולים להקל בשופי ברחיצת הסבון בשבת, אבל בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א, ראוי להם להחמיר, כדעת הרמ"א, אלא אם כן יש צורך בדבר, כגון רופא שצריך לרחוץ ידיו בסבון אחר בדיקת חולה, מטעמי בריאות, או בתקופה זו שנדרשת מכל אחד שמירה על נקיון והיגיינה, יש להקל. וכמו כן במה שמקפידים כיום לחטא את הידיים באלכוג'ל. לכן העיקר לדינא מותר ליתן אלכוג'ל בידיים ולשפשפן זו בזו, ואין בכך שום חשש איסור.

סְפִינַת הַרְפוֹרְמִים

דברים נוקבים שהשמיע הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א, ראש ביהמ"ד להלכה בהתיישבות שנאמרו בהקדמת השיעור השבועי של מרן הראשון לציון שליט"א, המועבר בשידור לכל רחבי העולם

בית הכנסת 'היזדים', מוצאי-שבת-קודש, פר' ח"י שרה תשפ"א

קמים אנשים ואומרים, על הדברים האלה צריך להדיחו (!). אני יודע שכבוד הראשון לציון לא זקוק לחיזוק בדבר, אבל באנו לומר דברים פשוטים. בטרם שאומר את הדברים הפשוטים אקדים מעשה שהיה לי בדרכי לכאן. דברו איתי מהבית של מרן ראש ישיבת פוניבז' הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, ובקשו שאומר שהראש-ישיבה מצטרף לכל מחאה וחיזוק של דברי הראשון לציון בעניין הזה של הרפורמים.

ברשות הגאון הראשון לציון, מורי ורבותי. משנים קדמוניות זכיתי להיות בשיעור הזה ולומר דברי תורה בתור השיעור המקדים, אבל עכשיו, על של עתה באתי. כמו ששמעתי והראו לי, בשבועות האחרונים, מתנהל מסע הסתה נגד כבוד הראשון לציון, עד כדי כך, שהעיו מי שהעיו לקרוא להדיח אותו (!), בגין דברים שהוא אמר כהלכה, וכל גדולי ישראל לאורך כל הדורות האחרונים, אמרו כן.

"דומה היא הרפורמה לנצרות בלא צלם"

כדרכה של תורה, בואו נתבונן מה זו התנועה הרפורמית וגדריה ההלכתיים לדעת רבותינו. כידוע, התנועה הרפורמית שהחלה כתופעה של תיקונים בסידור התפילה וכדו', כביכול דברים 'קטנים', הפכה להיות דת חדשה. ומלבד מה שכתבו כל גדולי הדורות אודותם, אני מבקש לקרוא דברים שאמר הגאון הגדול רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, בשנת תשט"ו, בכינוס רבנים, כאשר הרפורמים ביקשו אז להקים את הבנין הראשון שלהם בירושלים. הדברים מודפסים וכל אחד יכול לבדקם בצורה הכי ברורה.

אומר הרב הרצוג זצ"ל, מהי התנועה הרפורמית? לשונו: "נזדעזעה ארץ ישראל כולה, כי עומדים לכונן בעיר קדשינו בית תפילה רפורמי. מה שמזעזע אותנו בעיקר היא עצם השיטה הרפורמית שהיא מתיימרת להיות יהדות ואיננה יהדות. יהדות ללא תורה, ללא מצוות, ללא חוקים ומשפטים, ללא אמונה בתורה מן השמים, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבע"פ? ... דומה היא הרפורמה למין נצרות בלא צלם. חלילה חלילה לנו לתת לשיטה כזאת להכות שורש כלשהו בציון בית חיינו, והרי זאת כהכנסת צלם בהיכל!"

שמעו נא רבותי הגדרה של הרב הרצוג זצ"ל כלפי הרפורמים. ואם היינו מבקשים ומצטטים מדברים שאמרו רבותינו האחרים, ובכללם הרבנים הראשיים לישראל לדורותיהם, ניקח מהדברים שכותב הרב קוק זצ"ל אודות הרפורמים, נראה כי אין חולק בין גדולי ישראל מהי הדת הרפורמית. "נצרות ללא צלם!"

אם כן, על מה תלינו על דברי הראשון לציון? ! שהוא אמר את ההלכה הפשוטה? ! אם רואים שכל גדולי ישראל כך סברו, כך למדו, כך לימדו, יש לי הצעה למערכת המשפט ששמה עצמה לבדוק את הדיינים: עברו בין דייני ישראל, ואם חלילה יש דין אחד שאיננו חושב כפי שהראשון לציון אמר, פטרו אותו! כי איך יכול להיות דין שהוא נגד ההלכה. כל גדולי ישראל אומרים זוהי כת הרפורמית, ואתה חושב אחרת? !

מכתב מחוצף

הראו לי היום, הזדעזעתי. שלח מאן דהו לראשון-לציון מכתב וכתב לו: מה אתה מוחה נגד אלה שמקיימים דיאלוג עם הרפורמים [א.ה. ראה קובץ 'בית יוסף' תשפ"א, גליון מו עמ' קצט], הלא הראשון לציון אביך זצוק"ל נפגש עם הרפורמים. אינני מדבר אם צריכים לקרוע כשרואים מכתב כזה. אבל שמעו נא רבותי, איזה עלבון בטענה? ! גם הרב הרצוג נפגש עם מנהיגי הרפורמים, למה? דיאלוג? לא! הוא בא לבכות לו שלא יבנה את בית התפילה שלהם בירושלים קרתא דשופריא. זה נקרא שהוא מקיים איתם דיאלוג? !

משל לאחד שנפגש עם אריה מסית ומדיח על אם הדרך, יאמר, רגע, לא אדבר איתו, כי אסור דיאלוג? ! הרי כאן לדבר הכוונה להינצל מפניו! אבל לדבר כדי ליצור דיאלוג? חלילה!

נוסיף עוד דבר אחד ממכתבו של הרב הרצוג זצ"ל שהוא יסוד בהלכה, והוא מבהיל. זו אותה שורה שדילגנו קודם בדבריו. אומר הרב הרצוג זצ"ל: הקראות - הקראים, ולא ניכנס להשלכות שלאחר-מכן לבני הקראים, אבל הקראות שזה הרי הסמל של הכת היותר גרועה שהייתה בכלל ישראל. אומר הרב הרצוג: הקראות - יהדות היא אלא שהיא יהדות פסולה. הקראים באו ואמרו, את זה אנחנו לוקחים וזה אנחנו לא לוקחים, מה שאנחנו לוקחים זה חלק מהיהדות. אבל למעשה, אנחנו כאן, אומר הרב הרצוג, הרפורמים איננה יהדות כלל. דומה היא הרפורמה, כמו שקראנו קודם, למין נצרות בלא צלם!

ובכן, כל גדולי ישראל סבורים ומגדירים את הכת הרפורמית בהגדרה כזאת, מה כי תלינו על הראשון לציון? ! אם להלין, כמו שאמרנו, אם יש ח"ו רב בישראל שאיננו חושב כך, אותו צריך לפטר מן הדיינות, משום שהוא שלא כהלכה.

"עגלה מלאה נחשים!"

ההגדרה על עצם תנועת הרפורמים, נאמר במפורש על ידי רבותינו כולם. וברשותכם אוסיף עוד מעשה אחד, מה שקיבלתי ממורי רבי הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל. בעבר כאשר עיריית ירושלים ביקשה לאשר בית-ספר חילוני ולהופכו לבית-ספר רפורמי. והגרי"ש אלישיב זצ"ל ממש נלחם על כך בכל כוחו. ונשלחתי לדבר בשמו על-פי הלכה, מהי השקפת-עולם הזאת. היה מדובר שבית-ספר חילוני, שלדאבון לב גם שם לא לומדים תרי"ג מצוות, יעשוהו רפורמי.

אמר לי הרב אלישיב לומר, ותוכן דבריו: הרפורמים אינם פורקי-עול גרידא, הם לא במשמעות של חילונים שלא מקיימים מצוות. חילונים זה 'היעדר', כמו שמרן החזון איש זצ"ל אמר לרה"מ בן-גוריון שהיה אצלו, שהעגלה שלכם היא עגלה ריקה, ולכן ביקש שהעגלה הזו לא תפריע לעגלה המלאה של תורה ומצוות נראה שנהדרין לב ע"ב, רמב"ם הל' רוצח פ"ג הי"ב, שו"ע חו"מ סי' ערב ס"ד]. ברם, כשיש עגלה ריקה, אם הקב"ה מערה רוח ממרום ויש כמיהה לרוחניות, העגלה הריקה תמצא את הדרך ליהדות, וזה יתבטא בשמירת מצוות. לעומת זאת, הרפורמים זה משהו אחר. זו לא עגלה ריקה, זו עגלה מלאה נחשים!!!

לכן אין צורך להאריך, רק הבאנו כאן בתחילת הדברים מה שביקשו ממני למסור בשם ראש ישיבת פוניבז' הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, והכל פשוט וברור.

מינוי 'רבניות'

ברצוני להשיב על עוד שאלה, שאולי יש כאלה ששואלים בתמימות, על דיון אולי לעשות נשים 'רב', ויש כאלה גם שיוסיפו, למרות שאין שררה לנשים וכו' יש בדברי הראשונים כמה מהלכים מה היה. אם כן מה הבהירות של נושא הרבנות לנשים עם הרפורמים? !

אחי ורעי צריך להסתכל נכוחה. כשאנו פותחים את המכתבים של גדולי ישראל, עוד קודם לרבנים שהזכרנו, מה שמופיע ב'אלה דברי הברית' ובעוד תשובות. הרפורמים הזיזו את מקום הבימה, כלומר שלא הציבו את הבימה כמו בבתי-הכנסת הרגילים. באים חלק מגדולי ישראל ואומרים, לבית הכנסת שהבימה אינה עומדת במקום הרגיל, אל תעז להיכנס! מדוע? הרי זה בית-הכנסת? ! מה הבעיה? ! יש דברים שזה סמל למרידה בהקדוש-ברוך-הוא.

מה הנקודה? שחסר להם כעת הענין של ה'רבניות', כביכול. זאת אומרת יש להם ציבור גדול של לומדות תורה, ועכשיו השאלה כן למנות אותן או לא, אסור, אולי זו שררה, בישראל אף פעם לא עשו כך. לא! זה הסמל המבטא את הדבר, הענין הזה לומר, אנחנו רוצים 'רבניות', זה אומר אנחנו שייכים לרפורמה, אין לנו חלק לא באלוקי ישראל ולא בכל מה שרבותינו הורו לנו כיצד ללכת. ורבותינו לאורך כל הדורות, כמו ששינוי הבימה היה סמל הרפורמים שם, הרצון לכופף ולהכריז שהרבנות תעשה בחינות ל'רבה', זה רצון להפוך את הרבנות לרפורמים.

ואשרי כבוד הראשון לציון, ואשרי חלקו שעומד בפרץ להשיב דבר לחורפי תורה ולומדיה, והקב"ה יעזור שיוכל בדרך הזו להאריך ימים על ממלכתו וכל רבני ישראל עמו להילחם מלחמת חרמה בכת הנלוזה הרפורמית.